

Зорица Ковачевић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за германистику
zorica.kovacevic@fil.bg.ac.rs

UDC: 81'25
DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2023.42.89.2>
Примљен: 2.10.2023.
Прихваћен: 15.11.2023.
Преједни рад

ЕКОТРАНСЛАТОЛОГИЈА КАО КОНЦЕПЦИЈА У ТРАНСЛАТОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА*

Екотранслатологија је један од најновијих приступа унутар транслатолошких проучавања, који последњих деценија изазива велику пажњу научне јавности. Екотранслатологија се, попут еколингвистике, ослања на концепте селекције и адаптације по узору на екосистем, усмеравајући истраживања ка новој интерпретацији преводилачког процеса, али и новој улози преводиоца у том процесу. Екологија превода према Крониновом тумачењу (Cronin 2003) се, као и лингвистичка екологија, бави утицајем глобалне преводилачке делатности на окружење. Улога преводиоца није пасивна, а за различите текстуалне и стилске одлике превода неопходне су све комплексније преводилачке вештине које, у односу на нове изазове глобалне преводилачке делатности, у процес међујезичког и међукултурног посредовања укључују посматрање све комплекснијих одлика текстуалних врста на полазном језику. Допринос овог рада видимо у томе што уводи и појашњава појмове екотранслатологије и екологије превода имајући у виду то да су они засад релативно нови у домаћим транслатолошким студијама.

Кључне речи: екотранслатологија, екологија превода

Ecotranslatology has in the recent years become one of the most significant and somewhat controversial approaches in translation studies. Residing on the knowledge of natural ecosystems, both ecolinguistics and ecotranslatology rely on the concepts of selection and adaptation creating a new interpretation of translation process, as well as explaining translator's new

* Рад Зорице Ковачевић под називом „Интегритет екотранслатологије и екологије превода у транслатолошким истраживањима“ је изложен на међународном научном скупу Језици и културе у времену и простору 9, 16. XI 2019. на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду.

role in the process. Translation ecology (Cronin 2003) researches the impact of a global translation production on the environment. The role of a translator is no longer a passive one. More complex translation skills are needed for new types of texts and growing global demands for commercial translations. This paper focuses on explaining the main characteristics of ecotranslatology and translation ecology regarding the fact that they are still relatively new research fields in our scientific community.

Keywords: ecotranslatology, translation ecology

1. УВОД

Појам *екоџранслато̀логија*, уз примарну мисију да утиче на традиционално поимање процеса превођења и свих његових аспеката, јавља се у студијама почетком XXI века. Генгшен Ху (Hu 2003, 2004) прво у два студијама, потом и у низу научних радова, указује на могућности сагледавања преводилачког процеса као својеврсног екосистема, те скреће пажњу на место и нову, неупоредиво важнију, улогу преводиоца у том систему.¹ Поред поменутих публикација, зачеци екоџранслатолошких студија повезани су и са два важна догађаја. Пре свега, реч је о оснивању Међународног удружења екоџранслатолошких проучавања (International Association of Eco-Translatology Research, IAETR) 2010. године, као и о Првом међународном екоџранслатолошком симпозијуму исте године у Макау.

У студијама које се баве овом концепцијом обрађују се различити преводилачки приступи и њихова ограничења у џранслатологији уопште, и то из различитих перспектива, као што су лингвистичка, књижевнотеоријска, перспектива студија културе, али и кроз призму других концепција попут деконструктивизма, теорије полисистема итд. Студијама је заједничка намера да предложи нову, екоџранслатолошку парадигму, која у суштини потиче из азијских и далекоисточних земаља, а битно се разликује од теорија које не полазе од премиса од којих и екоџранслатологија.

У суштини, као инспирација за концепцију екоџранслатологије послужиле су, између осталог, теорија адаптације и селекције, али и сама сфера еколингвистичких проучавања. У односу на првопоменућу теорију, превођење је процес адаптације и селекције којим управља преводилац који се, у случају екоџранслатолошког аспекта, посматра и вреднује као ново средиште тог процеса. Преводиоцу се, управо због могућности да садржај пренесе с једног језика на други, први пут у историји џранслатолошких проучавања уступа централно место у том процесу. Другим

1 Реч је о публикацијама *Exploration into a Translator-Centered Approach to Translation as Adaptation and Selection* (Hu 2003) и *On Translation as Adaptation and Selection* (Hu 2004).

речима, теорија превођења посматрана као адаптација или селекција дефинише превод као низ одлука у процесу током ког се преводилац на одговарајући начин сналази у датом окружењу односно одлучује о хијерархији поступака које предузима у конкретној ситуацији превођења. Еколошко окружење обухвата текст на полазном језику односно оригинал, језик и стварност на коју се односи, али и интеракцију између културе и друштва, писца и читаоца. Преводилац као центар процеса превођења, поред способности да се прилагоди ситуацији у којој се превођење одвија и факторима који на то утичу, мора поседовати способност самопроцене и контроле рада. У односу на еколингвистичку парадигму, међујезичко посредовање, попут самог језика, поред социолошког укључује и еколошки контекст, али и факторе који утичу на обликовање превода као резултата преводилачког процеса. У основи овог приступа се налазе социоеколошка свест, културолошка перспектива и методе путем којих се преноси порука. Неопходно је уочити моделе остваривања културних вредности које се кроз текст, нарочито књижевни, остварују различитим језичким и стилским средствима.

Уз појам екотранслатологија, често се наводи и појам *екологија превода*, а ближи је другопоменутом дискурсу еколингвистике, са циљем да дефинише утицај глобалне преводилачке делатности на окружење. У књизи у којој разматра однос између превођења и глобализације Кронин (Cronin 2003) уз појашњење овог појма посвећује посебну пажњу разумевању нове улоге преводиоца у глобалном друштву и економији, брисању граница између личног и општег, културног идентитета, као и значају језичког и културног диверзитета.²

2. СТАТУС ПРЕВОЂЕЊА У ЕКОТРАНСЛАТОЛОШКИМ ПРОУЧАВАЊИМА

Процес превођења се у домену екотранслатологије посматра и процењује у односу на (1) значај и целовитост (*wholeness and relevance*), (2) динамику и равнотежу (*dynamics and balance*), (3) естетику превода

2 "The interdisciplinary integration of ecology, ecological philosophy and translation studies has enriched the new perspective of translation studies. In 2003, the famous translation theorist and professor M. Cronin of Dublin City University in Ireland used the term 'translation ecology' for the first time in his book *Translation and Globalization*. The name advocates maintaining the balance of the translation ecosystem. [...] It is an ecological translation view, or an ecological approach to translation studies. It focuses on the wholeness of translation ecology, interprets the translation process from the perspective of the translation ecological environment, describes the relationship between the translator and the translation ecological environment, and focuses on the translator's living conditions and the development of translation capabilities." (Yang 2018: 330)

(*aesthetics*), (4) значај преводилачке заједнице (*translation community*), (5) преводилачку етику (*translation ethics*) и (6) јединственост односно различитост (*unity/diversity*).³ У односу на дискурс, екотранслатологија укључује и нивое као што су студије превођења у најширем смислу, теорија превођења у нешто ужем смислу, као и анализу текстова на полазном и циљном језику.

Поједине категорије се могу додатно објаснити. У случају преводилачке етике, принцип динамике и равнотеже превода се посматра кроз спрегу текстова на полазном и на циљном језику у смислу селективне адаптације. Неопходно је да преводилац, колико год је то могуће, приближи превод језичкој, културној и комуникативној средини циљног језика, како би превод *ојсџао* у новој средини.

Надаље, важно је уочити и принцип који се односи на разноврсност/ диверзитет (*diversity*, попут *биодиверзификације*) различитих приступа у теорији, као и могућност коегзистенције више различитих верзија превода истог текста у једном језику. У овом случају, посматра се и који преводи ће с временом, својим квалитетом и значајем за језичке и културне заједнице, потиснути неадекватне преводе. Исто је и са теоретским приступима који се мењају и еволуирају.

Још један од важних фактора је и принцип преводилачке одговорности, који претпоставља преводиочеву потпуну одговорност за преводилачки процес, радну и личну етику, као и однос према осталим факторима, попут, интеракције с преводилачком заједницом и резултата те интеракције. Ху и Тао (2016: 123–125) истичу значај, то јест својеврсну симбиозу између три фазе у преводилачком раду, а то су окружење (*environment*), заједница (*community*) и текст (*text*).

Структурно посматрано, образац који се односи на појединачно сагледавање сегмената преводилачког процеса у смислу, рецимо, припреме за превод, сагледавања свих језичких и ванјезичких фактора у превођењу, обликовања текста на циљном језику, разумевања специфичности прималаца (слушалаца, читалаца, гледалаца итд.) текста на циљном језику, екотранслатолошка концепција нуди макроскопску перспективу која подразумева интеграцију и садејство свих елемената током припреме и извођења преводилачког процеса, где су сви чиниоци у мање-више равноправном положају

Екологија превода обухвата, пре свега, различите нивое и димензије кад је у питању одабир језичких средстава којима се добијају преводна решења – преводилац мора да обрати пажњу на разлике између културних и конотативних елемената у преводу у смислу сагледавања особености

3 Ху и Тао (Hu/Tao 2016) у студији наводе поменуте категорије, али их не појашњавају детаљно понаособ, тако да није најјасније на шта се може односити, рецимо, првопоменути пар фактора (*wholeness and relevance*) или, пак, категорије које се помињу на самом крају (*unity/diversity*).

како полазног, тако и циљног језика. Намена тог поступка је уважавање сваког система културе језичких заједница понаособ, сматра Ву (Wu 2019: 1301). Екологија превода је у тесној вези с новим захтевима који се односе на учење страних језика и припрему за преводилачко занимање. Наглашавају се, дакле, процеси међукултурне адаптације и селекције уз посебну пажњу према својервним екосистемима који укључују и ситуацију процеса превођења и самог преводиоца. Кад су у питању аспекти културе, допринос ове дисциплине сагледава се у улози превођења за развој националних језика, култура и националног идентитета.

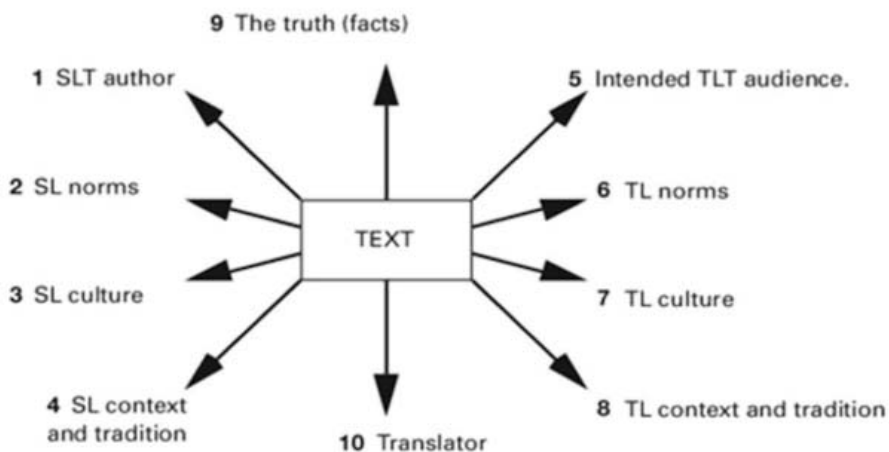
3. РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ТРАДИЦИОНАЛНОГ ПРИСТУПА У СТУДИЈАМА ПРЕВОЂЕЊА И ЕКОТРАНСЛАТОЛОШКОГ ПРИСТУПА

Традиционална теорија превођења се заснива на спознавању објективне репродукције текста с полазног на циљни језик. У односу на традиционалну дефиницију адекватности преводилачког процеса, преводилац скоро увек мора да изузме сопствену личност и да се „сакрије“ иза превода.⁴ Премештањем фокуса транслатолошких проучавања током деведесетих година XX века и укључивањем студија културе у преводилачку теорију и праксу, преводиоци и субјективност у превођењу постају

4 Коментар у вези с традиционалним поимањем улоге преводиоца у процесу превођења, као и неке од могућности које нуди екотранслатолошка перспектива, могу се видети у следећем наводу: “One of the matters most discussed in translation studies has been the issue of the translator’s invisibility. According to Lawrence Venuti (1998), invisibility refers to two different interrelated phenomena: the discursive effect, or the use of language that the translator makes, and a reading practice, or the way in which translations are received and valued. In line with this issue of the translator’s invisibility as a political agenda to establish Anglophone discourses in foreign cultures outside the United States and effacing foreign marks in the Anglophone world, Gideon Toury and Itamar Even-Zohar’s polysystem theory (1978 – 1997) maintains that literary systems function and evolve under a variety of social restrictions. Considering that a translation as a product struggles to become part of the target culture’s repertoire, and that this new work will build new paradigms, or modify existing ones, at the heart of ecotranslation lies the idea that, if Western thought has traditionally produced grave consequences upon nature, should ecological ideas gain predominance, there should be a positive impact upon the environment. In order for translators to effect such systemic changes, ecotranslation puts forth the adoption of three different approaches: Rereading and retranslating literary works where nature, having its own voice in the source text, was silenced in translation; translating works that present an ecological cosmivision and have not yet been translated; and translating via manipulation works that do not originally present an ecological vision with the aim of creating a new, now ecological, text” (Badenes/Colsson 2017: 360).

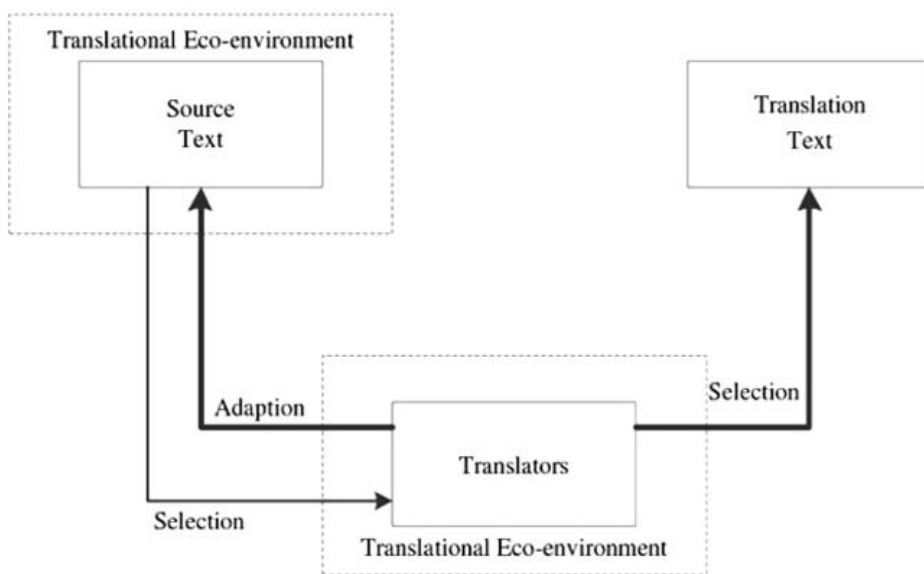
све чешћи предмет студија. Ово је утицало и на преиспитивање дотадашњих теорија које су у центар проучавања дотад стављале сам текст на полазном језику. Под утицајем глобалног еколошког покрета и еколошке мисли настала је екотранслатологија, али и теза да вишедимензионалност у прилагођавању/адаптацији (*adaptation*) текста средини циљног језика и одабиру/селекцији (*selection*) окружења у ком се одвија процес превођења, као и одабир параметара за најоптималнији ток тог процеса, на најбољи начин одражавају субјективност преводиоца (Wu 2019: 1299). Екотранслатологија се фокусира на интеракцију између превода и окружења у коме преводилац сам одабира приступ који је адекватан за дату ситуацију. Унутар овог приступа у центар преводилачког процеса ставља се преводилац, те се јавља термин који дефинише Јанг (Yang 2018) *translator-centredness*, што се уједно ослања на нови еколошки дискурс у теорији превођења, али и на окружење у које је смештен процес превођења (*translation environment*).

У средишту традиционалних транслатолошких проучавања налази се дискурс, налази се текст, порука. Текстурални и вантекстуални фактори који прате процес превођења се посматрају у односу на језичку заједницу полазног језика и језичку заједницу циљног језика. Разматрају се језички, културни, друштвени, историјски и други чиниоци, уочавају особености ванјезичке стварности. Преводилац, као особа одређеног пола и старости, одгоја и образовања, преводилачког искуства, као неко ко има сопствена начела, верска и друга уверења и слично, у традиционалним транслатолошким приступима је само један од фактора који утичу на настанак превода. Ово се може илустровати Њумарковим графичким приказом динамике превођења (Newmark 1988):

Слика 1: Динамика превођења и фактори који утичу на процес превођења (Newmark 1988)

Насупрот томе, екотранслатологија у центар ставља преводиоца и његов одабир стратегија које ће резултовати адекватним преводом. Преводац игра кључну улогу у процесу превођења као у екосистему и он иницира стратегију адаптације и селекције фактора релевантних за дати процес превођења. Традиционална теорија превођења сагледава превођење као процес формалне трансформације текста на полазном језику ка оном на циљном, али екотранслатологија указује на то да превођење није само преношење садржаја с једног језика на други, него процес у ком преводац сам бира и прилагођава мрежу фактора како би могао да оствари преводачки задатак (Wu 2019: 1300). Напоменућемо и то да се овај приступ примењује и у настави превођења, као и у организацији преводачких пројеката, о чему ће речи бити касније.

Слика 2: Поједностављени приказ екотранслатолошке перспективе динамике превођења (Su – Hongmei 2016: 61).

4. ДОСАДАШЊА ИСКУСТВА

У првим деценијама XXI века екотранслатологија и екологија превода нашле су примену у настави страних језика и настави превођења. Из методолошке перспективе овај приступ је утицао на померања улоге наставника као некога ко преноси искључиво језичко знање на улогу посредника који помаже у процесу учења и олакшава га, на пример, коришћењем постојеће уџбеничке и друге грађе за креирање наставе која успешно одговара на

глобалне захтеве језичке размене.⁵ Овај приступ се примењује и у настави превођења књижевности, у превођењу за комерцијалне намене, за превођење титлова итд. Процес учења је усмерен на подстицање сарадње међу свим учесницима, а наставник је ту само уколико је потребна помоћ. Начин на који је конструисана настава из перспективе екотранслатологије омогућава онима који уче да изаберу факторе њима важне за сопствено напредовање у језичкој продукцији (2014: 62–63).

У смислу преводне књижевности, као један од најновијих транслатолошких приступа, екотранслатологија тежи да испуни задатке као што су, на пример, поновно читање и превођење књижевних дела чији су преводи настали искључиво на уштрб полазног језика, а у корист циљног. Методе попут аналитичког читања савремених књижевних дела и њихових превода указују на могућност превођења текстова који су досад одбачени због пређашњег недостатка теоријског оквира.

Поставља се питање на који начин екотранслатологија може да допринесе језичким и културним заједницама с релативно малим бројем говорника, каквих је у суштини много (убрајајући ту и нашу) и које веома често комуницирају испрва само посредним путем, преко језика којима говори велики број људи. Кронин даје занимљив коментар управо на ту тему (Cronin 2003: 167):

If translation has played such a crucial role in the consolidation and development of imperial and national languages, there is no intrinsic reason why translation should not be of benefit to minority languages. But in the context of globalization benefits will accrue only if we are to conceive of a *translation ecology*: a translation practice that gives control to speakers and translators of minority languages of what, when and – perhaps most urgently [...] how texts might be translated into and out of their languages.

У контексту западноевропских транслатолошких студија засад нема обимнијих радова на тему екотранслатологије. Поред овог рада и излагања на међународној конференцији Језици и културе у времену и простору 9 (Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2019), могу се поменути појединачне, краће студије, на пример, студија под називом *The DAO of Ecotranslation in Polish and Ukrainian Translation Studies* Оксане Бабелјук и Андрија Галаидина (Babelyuk – Galaidin 2018), у којој се разматра ситуација у вези са екотранслатологијом и њеним доприносом у односу на статус преводне књижевности у Пољској и Украјини, као и краћи осврт

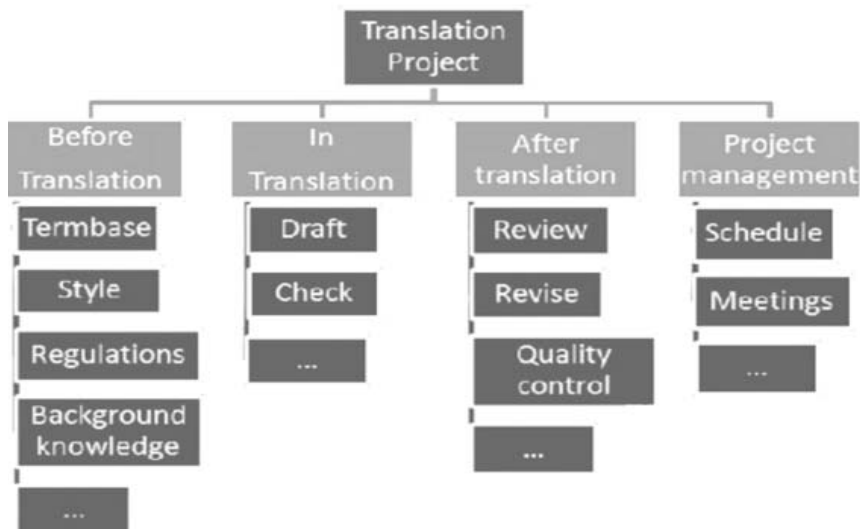
5 “Overall, the ecological translation teaching mode is a new translation teaching mode which takes ‘student-centered’ concept of the core, students’ adaptation and selection as the main feature, teachers’ guidance, students’ collaboration and interact with the environment and cooperative learning as primary method, with the help of modern multimedia teaching resources to build a translation teaching ecosystem through the ‘adaptation/selection’ mechanism to obtain translation skills” (Guan 2014: 62).

на тему екотранслатологије данског аутора, преводиоца и лингвисте Долерупа *An Introduction to Eco-Translatology: A Chinese Approach to Translation* (Dollerup 2013), представљен као пленарно излагање на Првом међународном екотранслатолошком симпозијуму 2010. у Макау.

5. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

У овом тренутку делује да ће екотранслатологија највећу примену наћи у домену планирања и спровођења глобалних преводилачких пројеката. Систематичност овог приступа може да обухвати све фазе пројекта, све што је неопходно за његову припрему, какав ће бити ток, који су чиниоци, контрола квалитета превода, самовредновање итд.

Translators choose right strategies for survival. Like the probability of survival of communities is larger than that of individuals in an ecological system, the forming of a translation project group increases the chances of survival of group members. Usually they only need to fit in an ecological system inside a project and coexist with each translation step (Su – Hongmei 2016: 61).

Слика 3: Пример планирања преводилачког пројекта (Su – Hongmei 2016: 62)

Поред уопштениости и изостављања неких од фактора релевантних за превођење (на пример, конкретизације друштвено-историјског контекста у превођењу или, пак, традиција језичких и културних заједница појединачно), један од главних недостатака екотранслатолошког приступа у студијама превођења је синоцентричност. Овај приступ се ослања на језике, културу, традицију, филозофију далекоисточних земаља, те је због

тога веома тешко у целости применљив другде у свету. Штавише, уколико се погледа било која студија у вези са еко-транслатологијом и екологијом превођења, у библиографским подацима убедљиво доминирају аутори из далекоисточних земаља.

Уколико у наредним деценијама глобални еколошки покрет стекне још већу популарност, постоји могућност да ће се то одразити и на еко-транслатолошка проучавања чак и у западноевропским земљама и код нас. Уз измештање од парадигме традиционалних транслатолошких проучавања, еко-транслатологија уноси новину у виду постављања преводилаца и њихове улоге у међујезичком посредовању као кључне.

Литература

- Babelyuk Oksana, Galaidin Andrii. "The DAO of Ecotranslation In Polish And Ukrainian Translation Studies". *Periodyk naukowy akademii polonijnej* 28:3 (2018): 91–100. <https://nuife.org/index.php/pnap/article/view/268/247> 27.8.2019.
- Badenas Guillermo, Colsson Josefina. "Ecotranslation: A Journey into the Wild through the Road Less Travelled". *European Scientific Journal*. Special edition. (2015): 356–368. <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/6544/6269> 31.8.2019.
- Cronin Michael. *Translation and Globalization*. London: Routledge, 2003.
- Dollerup Cay. "An Introduction to Eco-Translatology: A Chinese Approach to Translation". (2013) https://cms13659.hstatic.dk/upload_dir/docs/Publications/233-An-Introduction-to-the-Chinese-school-Eco-Translatology.pdf 26.8.2019.
- Guan Xiaowei. "Eco-Translatology and Translation Teaching". *Canadian Research & Development Center of Science and Culture*. (2014). <https://pdfs.semanticscholar.org/4416/c24340c42048c1d4e2d7def5db8b1c3107d4.pdf> 25.8.2019.
- Hu Gengshen, Youlan Tao. "Eco-Translatology: A New Paradigm of Eco-translation – A Comparative Study on Approaches to Translation Studies. Eco-translatology". *Studies on Translation form an Ecological Perspective*. (2016): 115–132. <https://pdfs.semanticscholar.org/88e2/e0aa7814b1a1e059d79d54a795693effbd68.pdf> 1.9.2019.
- Newmark Peter. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice-Hall International, 1988.
- Su Churan, Ruan Hongmei. "On Management of Translation Project form the Perspective of Eco-Translatology". *International Journal of Language, Literature and Linguistics* Vol. 2, No. 2. (2016): 61–64. https://www.researchgate.net/publication/321337176_On_Management_of_Translation_Project_from_the_Perspective_of_Eco-Translatology 1.9.2019.
- Wu Chunmei. "On the Study of Translator's Position From an Eco-Translatological Perspective". *2019 9th International Conference on Education and Social Science (ICESSE 2019)*. (2019): 1299–1302. https://webofproceedings.org/proceedings_series/ESSP/ICESSE%202019/ICESSE19248.pdf 31.8.2019.
- Yang Yufeng. "On the Ecological Theoretical Construction of Translation Studies". *2018 2nd International Conference on Social Sciences, Arts and Humanities (SSAH 2018)*. (2018): 330–332. https://www.webofproceedings.org/proceedings_series/ESSP/SSAH%202018/SSAH_0611071.pdf 25.8.2019.

Zorica Kovačević

ECOTRANSLATOLOGY AS A CONCEPT IN TRANSLATION STUDIES

Summary

Ecotranslatology as a concept that promotes the translation process as the symbiosis of all the factors, both linguistic and nonlinguistic, with the role of translator as its focal point, has in the recent years become one of the most significant, although somewhat controversial approaches in translation studies. Both ecolinguistics and ecotranslatology rely on the concepts of selection and adaptation creating a new interpretation of translation process, as well as explaining translator's new and even more important role in the process. Translation ecology (Cronin 2003) researches the impact of a global translation production on the environment. The role of a translator is no longer a passive one. Thus even more complex translation skills are needed for new types of texts and growing global demands for commercial translations. This paper focuses on explaining the main characteristics of ecotranslatology and translation ecology regarding the fact that they are still relatively new research fields in our scientific community.

Keywords: ecotranslatology, translation ecology